

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเรียบเรียง

นางสาวมาเรีย-เธเรส เดอ มัลมาน (Marie-Thérèse de Mallmann) ภักศิกษี
ในพิพิธภัณฑที่เมย์ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้แต่งหนังสือเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร
เล่มนี้ขึ้นไว้ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แม้จะเป็นเวลานานมาแล้วก็จริง และเกี่ยวข้องกับเฉพาะแต่
พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในประเทศอินเดียเท่านั้นก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็ยังเห็นว่าเป็นประโยชน์อยู่
เพราะอาจใช้ศึกษาเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในประเทศอินเดียได้ และยังสามารถศึกษา
ค้นคว้าต่อลงมาถึงพระโพธิสัตว์องค์นั้นในภาคเอเชียอาคเนย์รวมทั้งในประเทศไทยเราได้อีก
ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงจากภาษาฝรั่งเศสสู่ภาษาไทย ในการเรียบเรียงนี้ข้าพเจ้าจำต้องขอบอกกล่าว
แก่ท่านผู้อ่านเสียก่อนว่า ข้าพเจ้ามิได้เรียบเรียงหรือแปลออกมาทุกตัวอักษร บางแห่งที่ข้าพเจ้า
เห็นว่าไม่สำคัญสำหรับชาวไทยเรานัก ข้าพเจ้าก็จะกระทำเพียงแต่เก็บใจความมาเล่าสู่กันฟัง
เท่านั้น ต่อตอนใดข้าพเจ้าเห็นว่ามีความสำคัญมากสำหรับการค้นคว้าเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์อวโลกิ-
เตศวรในประเทศไทยเราต่อไป ข้าพเจ้าจึงจะพยายามเรียบเรียงให้สมบูรณ์ตามที่เจ้าของได้แต่งไว้
แต่เดิมทุกประการ

นางสาวเดอมาล์มาน ได้อุทิศหนังสือเล่มนี้แก่อาจารย์ของเธอ ๒ ท่าน คือนายโจเซฟ
ฮัคแกง (Joseph Hackin) และนายชอง ปรซีลลุสกี (Jean Przyluski) ผู้วายชนม์ไปก่อนหนังสือ
เล่มนี้ตีพิมพ์ขึ้น เริ่มต้นมีนายโพล มุส (Paul Mus) นักปราชญ์ฝรั่งเศสอีกท่านหนึ่งเป็นผู้เขียน
คำนำให้ ต่อจากนั้นจึงถึงคำนำของนางสาวเดอมาล์มานเอง เธอได้กล่าวขอบคุณผู้ที่ช่วยเหลือเธอ
ในการแต่งหนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะนางสาวชานนีน โอบัวเยร์ (Jeannine Auboyer) ภักศิกษี
พิพิธภัณฑที่เมย์อีกท่านหนึ่งผู้ช่วยวาดภาพให้ (ซึ่งจะได้นำลงต่อไปเวลาถึงบทที่ว่าด้วยลักษณะ
รูปภาพ) นางสาวเดอมาล์มานได้ชี้แจงด้วยว่าเธอได้แบ่งหนังสือของเธอออกเป็น ๕ บทคือ บทที่ ๑
เกี่ยวกับคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการแต่งหนังสือเล่มนี้ บทที่ ๒ เกี่ยวกับความหมายของพระนาม
พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร บทที่ ๓ เกี่ยวกับการเคารพนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในประ-
เทศอินเดีย บทที่ ๔ เกี่ยวกับกำหนดอายุเวลาของเทวรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในประเทศ
อินเดีย บทที่ ๕ เกี่ยวกับการวิจัยเทวรูปเหล่านั้นตามแบบคิลป์ และบทที่ ๖ เป็นบทสรุป

บทที่ ๑

คัมภีร์ที่นางสาวเดอมัลมานใช้เกี่ยวกับการแต่งหนังสือเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีดังต่อไปนี้ คือ

๑. คัมภีร์ศุขาวดีพหูหะฉบบัยาว คัมภีร์ภาษาสันสกฤตฉบับนี้ได้แปลออกเป็นภาษาจีนหลายครั้ง คือโลกกัษมะ (พ.ศ. ๖๕๐-๗๒๕) ได้แปลครั้งหนึ่ง เจเชียน (Tche-kien ระหว่าง พ.ศ. ๗๖๖-๘๒๒) ได้แปลอีกครั้งหนึ่ง และสุดท้ายพระภิกษุสังฆวรมันได้แปลอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๗๙๕ คัมภีร์ฉบับนี้ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และตีพิมพ์ในชุดหนังสือศักดิ์สิทธิ์ทางตะวันออก (Sacred Books of the East) เล่มที่ ๔๕ ตอนที่ ๒ หน้า ๑-๗๒ เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๗

๒. คัมภีร์อมิตายูรพุทธานุสมฤตีสูต คัมภีร์นี้กาลยัสได้แปลเป็นภาษาจีนราว พ.ศ. ๙๖๗ ฉบับภาษาอังกฤษได้ตีพิมพ์ในชุดหนังสือศักดิ์สิทธิ์ทางตะวันออก เล่มที่ ๔๕ ตอนที่ ๒ หน้า ๑๖๑-๒๐๑ ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ แต่เรียกชื่อว่าคัมภีร์อมิตายูรยานสูต

๓. คัมภีร์สังฆกรรมปุณทรักสูต คัมภีร์เล่มนี้แปลเป็นภาษาจีนหลายฉบับ ฉบับที่เก่าที่สุดก็คือที่แปลโดยธรรมรักษ์ใน พ.ศ. ๘๒๕ ฉบับที่กุมารชีวะแปลใน พ.ศ. ๙๔๕ และชฌานคุปตะได้แปลต่อให้เสร็จสิ้นลงในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ สำหรับภาษาสันสกฤตฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นักปราชญ์ชาวฮอลันดาชื่อเคิร์น (Kern) ได้กล่าวว่าบทที่ ๒๔ ซึ่งเป็นบทที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรโดยเฉพาะนั้นเป็นบทที่แต่งเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง ธรรมรักษ์ได้แปลเฉพาะข้อความร้อยแก้วของบทนี้เท่านั้น สำหรับกุมารชีวะก็ได้แปลเฉพาะคาถาตั้งแต่บทที่ ๑-๒๐ คาถาบทที่ ๒๑-๒๖ มีเฉพาะแต่ในคำแปลของชฌานคุปตะใน พ.ศ. ๑๑๔๔ และต่อมาจึงได้มีการนำคำแปลของชฌานคุปตะเข้าไปปนกับของกุมารชีวะ คาถาบทที่ ๒๗-๓๓ มีปรากฏอยู่เฉพาะแต่ในฉบับภาษาสันสกฤตในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เท่านั้น ดังนั้น จึงคงต้องเติมลงในบทที่ ๒๔ ของคัมภีร์สังฆกรรมปุณทรักสูตหลัง พ.ศ. ๑๑๔๔ เพราะเหตุว่าไม่มีอยู่ในฉบับภาษาจีนทั้งสามฉบับ

คัมภีร์นี้นายเออเจน บูรนูฟ (Eugène Burnouf) ได้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสโดยให้ชื่อว่า "บัวแห่งพระธรรม (Lotus de la Bonne Loi)" มีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษในชุดหนังสือศักดิ์สิทธิ์ทางตะวันออกเช่นเดียวกันคือเล่มที่ ๒๑ พ.ศ. ๒๔๒๗ บทที่ ๒๔ นี้กล่าวถึงอภินิหารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรผู้มีพระพักตร์อยู่ทุกทิศคือสมันตมุขโดยเฉพาะ

๔. คัมภีร์โลกเศวรสตกะ คัมภีร์นี้แต่งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ นางสาวซูซาน การ์เปอแลส (Suzanne Karpelès) ได้แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาฝรั่งเศสโดยให้ชื่อว่า "โลกเศวรสตกะหรือคาถาร้อยบทเพื่อสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าแห่งโลก แต่งโดยวัชรหัตตะ" เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอภินิหารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเช่นเดียวกัน

๕. คัมภีร์การันตพยุหสูตร คัมภีร์ฉบับนี้มีทั้งภาษาสันสกฤตและภาษาทิเบต คงแต่งขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ แต่ฉบับภาษาเนปาลนั้นแต่งขึ้นหลังลงมากกว่านั้น ที่แต่งเป็นร้อยแก้วคงเก่ากว่าที่แต่งเป็นคำประพันธ์ (กาถา) นายปรชิตสูติกกล่าวว่าคัมภีร์นี้คงแต่งกันเป็น ๓ ชั้น ชั้นแรกพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทรงเป็นพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ชั้นที่ ๒ ทรงเป็นจักรวาล ชั้นที่ ๓ ทรงเป็นผู้เฝ้าผู้ยิ่งใหญ่ ฉบับที่แต่งเป็นร้อยแก้วมีชื่อว่า “การันตพยุหสูตร” และที่แต่งเป็นคำประพันธ์มีชื่อว่า “คุณการันตพยุหสูตร” คำว่า “พยุหะ” หมายถึง “การแสดง ระเบียบการรวมกัน” ในพุทธศาสนา “การันตะ” หมายถึง ภาชนะ (กล่อง) ที่ใช้เก็บของมีค่า เช่น พระสารีริกธาตุหรือแก้วแหวนเงินทอง “คุณะ” ก็คือ “ความดี” หรือ “บุญกุศล” ชื่อคัมภีร์นี้จึงหมายถึง “คัมภีร์ที่แสดงถึงภาชนะ (กล่องที่รักษา) บุญกุศล (แห่งพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร)”

๖. คัมภีร์มัญชุศรีมูลกัลปะ คัมภีร์นี้อาจแต่งขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ และแต่งต่อเติมกันลงมาหลายสมัย แต่เฉพาะในสมัยหลังเท่านั้นที่พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรทรงมีหน้าที่สำคัญว่าเป็นหัวหน้าของเทพสฤตคอกบัว (อักษฤต) ในบทที่ ๒ ได้มีการกล่าวถึงว่าในภาพเขียนบนผ้าคือภาพพระบฏนั้นจะต้องวาดพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรไว้ในมณฑลอย่างไร

๗. คัมภีร์สาธนมालา คัมภีร์นี้มีผู้ศึกษาไว้แล้วคือนายฟูเชร์ (Foucher) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสและนายภัคตอาจารย์ชาวอินเดีย ฉบับภาษาสันสกฤตที่เก่าที่สุดดูเหมือนจะแต่งขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และมีชื่อว่าคัมภีร์สาธนสมุจจัย คัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งแต่งขึ้นหลังกว่านั้นก็มีชื่อว่าสาธนมาลาคันตระ ในที่สุดกาถาในคัมภีร์สาธนมาลาบางบทก็ได้เข้าไปปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมโกษสังเคราะห์ของบัณฑิตยสถานนั้นทะในราวต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔

คัมภีร์สาธนมาลานี้เป็นการรวบรวมบทสวดมนต์ขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ รวมทั้งภูติผีปิศาจ ด้วยเหตุนี้การบรรยายถึงลักษณะของเทพต่าง ๆ จึงต้องกระทำอย่างละเอียด เพราะลักษณะที่ถูกต้องของเทพเหล่านั้นเป็นการทำให้การประกอบพิธีขลังยิ่งขึ้น การบรรยายลักษณะของเทพเหล่านั้นย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาลักษณะรูปภาพของอินเดีย คัมภีร์สาธนมาลาได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรในรูปต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้คือ พระชกษรีโลเกศวร พระสิงโลเกศวร พระชรรปณะ พระโลกนาถ พระหาลาหโลเกศวร พระปัทมบรรพตภูควร พระหริหรินราวโนทวโลเกศวร พระไตรโลกยวงศ์กร พระรัตโลเกศวร พระมายาชาลกรมโลเกศวร พระนีกลันธูรยอวโลกิเตศวร พระสุคติสังทรศนโลเกศวร พระเปตสังทรปิตโลเกศวร พระสุชาติโลเกศวร และพระวัชรธรรมโลเกศวร ซึ่งแต่ละองค์ต่างก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหวังว่าจะได้มีโอกาสชี้แจงถึงลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ต่อไปในเมื่อกล่าวถึงลักษณะรูปภาพของพระโพธิสัตว์องค์นั้น ๆ

(ยังมีต่อ)